

Одеський національний університет імені І. І. Мечнікова

Факультет історії та філософії

Кафедра культурології

Д и п л о м н а р о б о т а

бакалавра

На тему: «**Фольклорне підґрунтя кінематографу С. Параджанова**»

«Folklore soil of the cinema of S. Parajanov»

Виконала студентка заочної форми навчання

Напряму підготовки 6.020101 культурології

Говоруха Аліна Володимирівна

Керівник: ст. викладач Лопуга О. І.

Рецензент: к. філос. н., доц. Білянська О.Ю.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ _____ від _____ / _____ 2018р

Завідувач кафедри

_____ Соболевська О. К.

Захищено на засіданні ЕК №

протокол

№ _____ від _____ / _____ 2018р

Оцінка _____ / _____ / _____

(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК

_____ Соболевська О. К.

Одеса – 2018

Зміст

Вступ	2
Розділ I. Фольклорне підгрунття кінематографу	5
1.1. Поняття та сутність фольклору	5
1.2. Фольклор як невід’ємна складова національної культури	9
1.2.1. Дослідження фольклору в сучасному науковому просторі	10
1.3. Культуротворча цінність фольклорних традицій в кінематографі.....	14
1.3.1. Специфіка прояву фольклору в національних кінематографах	16
Розділ II. Українське поетичне кіно як втілення фольклорних традицій	20
2.1. Феномен поетично кіно як виклик епохи.....	20
2.2. Втілення фольклорних традицій в творчості українських кінематографістів...	26
Розділ III. Роль фольклорних мотивів у творчості Сергія Параджанова	32
3.1. Творчі пошуки С. Параджанова.....	32
3.2. Своєрідність кінематографічної мови С. Параджанова.....	34
3.3. Специфіка творчості С. Параджанова як синтез фольклорних мотивів та експериментального режисерського стилю.....	37
Висновки	44
Список використаних джерел	49

ВСТУП

Кінематограф – це такий вид творчості, який носить в собі не виключно розважальних характер, а ще і морально-повчальний, за допомогою якого він впроваджує у свідомість людей що таке добро і зло, де істина, а де міф та інші важливі постулати. А так само, властивістю кінематографу є вбирання історичних подій і їх відтворення на екрані. У такому розумінні кінематограф - це відображення дійсності і історичної пам'яті культури кожного народу. Цей вид мистецтва, беззастережно, міститься під впливом загальних художніх тенденцій і бере від ментального портрета нації тільки кращі риси. У цих традиціях і розвивається українське кіно.

Зародження перших символів національної кіномови пов'язане з національними фольклорними традиціями українського народу. Творчі доробки О. Довженка, Ю. Ілленка, В. Денисенка, М. Мащенко, Б. Івченка, Р. Сергієнка, І.Миколайчука та безумовно С. Параджанова, як найбільш виразних представників українського поетичного кінематографу. Осмислення його творчості як зразка унікального мистецького явища видається нам **актуальним**, оскільки розбудовувати власне кіномистецтво слід ґрунтуючись на надбанні минулого, фільмів, що несуть своєрідність національного характеру, поетичність та фольклорні мотиви, неповторні риси української національної культури. **Актуальність** дослідження феномену українського поетичного кінематографу також обумовлена сучасними трансформаціями у культурі і в кінематографі у тому числі, викликаними технологічними новаціями. Новий рівень, на який виходять зйомки, абсолютно інша і поліпшена якість, нові методи, пов'язані з впровадженням цифрових технологій в знімальний процес і т. п. потребує створення нових та сучасних творчих рішень. Такий прорив є відправною точкою у пошуках свого власного українського кінематографу. Намагаючись стати автономним, він запозичує ідеї раніше відомих фільмів та перевтілює їх на свій лад, що призводить до створення повністю нового і українського кіно. Його кроки дуже невпевнені

на початку складного та тернистого шляху і обережні, проте, він все ж долає живу конкуренцію, впроваджується в українську культуру та стає її національною складовою.

У цьому разрізі цікавим буде погляд на сучасний кінематограф через призму його національних особливостей та унікальної поетичності, яка так яскраво проявилася в творчості С.Параджанова.

Метою роботи є дослідження творчого доробку С. Параджанова та інших представників українського поетичного кінематографу. Для її реалізації необхідно вирішити ряд завдань:

- визначити поняття та сутність фольклору як невід'ємної складової національної культури;
- окреслити фольклорні традиції у кінематографі;
- на прикладі Росії, Індії і Японії продемонструвати вплив фольклорних традицій на своєрідність сучасного кіномистецтва цих країн;
- виділити риси «поетичності» у національному кінематографі;
- виділити та систематизувати вітчизняні кінодоробки у яких виявився феномен «поетичності»;
- визначити періоди виникнення, піднесення та спаду українського поетичного кінематографу ХХ ст.;
- дослідити творчість С. Параджанова – найяскравішого представника українського поетичного кіно;
- проаналізувати фільми Параджанова та виділити фольклорні мотиви, які демонструють приналежність творчості митця до формування феномену «поетичного кіно» в українській культурі;
- розкрити передумови розвитку та становлення українського поетичного кіномистецтва.

Об'єктом дослідження постає заснований на фольклорних мотивах український поетичний кінематограф.

Предметом дослідження є творчість Сергія Параджанова як синтез фольклорних мотивів та своєрідного режисерського стилю.

Методами дослідження стали формально-логічні методи, зокрема метод синтезу, аналізу, індукції, дедукції, допомогли провести аналіз передумов які сприяли виникненню та розвитку українського поетичного кіномистецтва. Використання системно-структурного методу дало можливість розглянути й проаналізувати особливості українського кіномистецтва ХХ століття, а також був застосований міждисциплінарний крос-культурний підхід та підхід Cinema studies. **Ступінь розробленості проблеми.** Проблемою дослідження українського кінематографа в цілому та його сучасного стану займалися Л. Госейко, В. Ілляшенко, І. Корнієнко, Л. Брюховецька, Б. Бакула, Н. Капельгородська, В. Скуратівський та інші. В їх доробках всебічно висвітлюються питання становлення українського кінематографу. Однак тема прояву поетичності у сучасному кінематографі, на нашу думку, потребує подальшого дослідження, що і стало **метою** нашою роботи.

Структура бакалаврської роботи зумовлена її метою та науковими завданнями. Робота оформлена у відповідності до вимог оформлення дипломних. Дане дослідження складається з трьох розділів, восьми підрозділів, вступу, висновків та списку використаних джерел (54 найменувань). Загальний об'єм курсової роботи – 52 сторінки.

ВИСНОВКИ

Отже, фольклор є однією з найтриваліших і всеохоплюючих систем духовного життя народу та невід'ємною складовою національної культури, її важливою творчою домінантою, вираженням її культурної та соціальної самобутності.

Напрацювання фольклористики як науки, яка вивчає теорію і історію фольклору, сутність, тематику, специфіку, закономірності, особливості та взаємозв'язок з іншими видами мистецтва стануть підґрунтям дослідження поетичного кіно як феномену української національної культури.

Кінематограф – це такий вид творчості, який носить в собі не виключно розважальних характер, а ще і морально-повчальний, за допомогою якого він впроваджує у свідомість людей що таке добро і зло, де істина, а де міф і інші важливі постулати. А так само, властивістю кінематографу є вбирання історичних подій і їх відтворення на екрані. У такому розумінні кінематограф - це відображення дійсності і історичної пам'яті культури кожного народу.

Цей вид мистецтва, беззастережно, міститься під впливом загальних художніх тенденцій і бере від ментального портрета нації тільки кращі риси. У цих традиціях і розвивається українське кіно.

Виокресливши специфіку прояву фольклорних традицій у національних кінематографах, зазначимо, що кожній культурі він неповторний, але безсумнівно, є тією основою на якій вибудований цей вид художньої творчості. Фольклорні мотиви визначають стилістику та творчий метод національного кіно, вони є маркерами сприйняття твору, відображенням самобутності та національної неповторності кожного народу.

Втілення елементів народної творчості, деталей національного характеру, ритму та поетики стало підґрунтям національного кінематографу. В начертанні персонажів, і в атмосфері дії, у розлогах ритмі, змалюванні пейзажів відчувається орієнтація на зразки українського народного мистецтва – фольклорні фактори відігравали конструктивну роль.

У кінематографі простежується декілька рівнів екранно-фольклорних зв'язків. У їх числі пряма екранізація літературно-фольклорних творів; опосередкована інтерпретація, тобто створення фільмів по мотивах фольклорно-літературних творів; цитатний рівень – коли осмислення і включення фольклорно-літературного твору в структуру фільму відбувається органічно, на рівні художнього мислення кіномитця.

У вітчизняному кінематографі фольклорні традиції презентує поетичне кіно – унікальне мистецьке явище, яке стало надбанням національної і світової культури. «Поетичність» пов'язана, насамперед, літературою. Поетичними структурними ознаками літературних творів є паралелізм, який породжує паралелізм смислу, контекстуальна багатозначність, полісемантизм слова, контрастність смислу, контекстуальна багатозначність, тощо. Усе це формує поетичність мови, яка може бути визначена як властивість міфологічного мислення. Мислення кінематографічного, в тому ж числі.

У рутині наших днів поезія зустрічається дуже рідко. Така ситуація відбувається і з кінематографом. Проте, коли вона все-таки є присутньою в кіно - це є маркером, який вказує на приналежність фільму до поетичного. Поетичне кіно, за своєю суттю - це прояв індивідуального бачення світу крізь призму національного забарвлення, народної поетики. Таке кіно розкриває всю проблематику, конфлікт і опір, який чине народ (у разі України) проти русифікації. Історії головних і другорядних героїв йдуть рука в руку з часом, в якому вони існують у фільмі. У зв'язку з цим на екран йде проекція життя певного суспільства : поклоніння традиціям, любов до Батьківщини, дотримання звичаїв, влаштування обрядів, національна музична творчість.

Поетичне кіно базується на системі образів, основа якої лежить в тому, що кіно - це безпосередньо образотворче мистецтво. Тобто воно зобов'язане включати композиційну структуру, драматургію колірної палітри і бути ритмічним. Для досягнення усіх цих цілей, треба мати чітке розуміння всесвітнього мистецтва, а особливо національного, також оперувати знаннями і вміннями в області кінозйомки, тобто операторської роботи.

Важлива складова – це кінцево творча задумка. Фантазія у рамках цієї галузі кінематографу може розігратися не на жарт, оскільки: поетичне кіно стоїть на межі реальності і фантастики, в нім можна здійснювати вільні польоти в тимчасовому континуумі, а так само рушити усі межі реального і нереального. У авторів, які творять під знаком поетичного кінематографу, розвинене міфологічне і історичне мислення, що допомагає їм поєднувати дійсність з їх творчою вигадкою.

Феномен «поетичності» проявився найбільше у фільмах «Тіні забутих предків» С. Параджанова, «Та, що входить в море», «Камінний хрест», «Захар Беркут» Л. Осики «Криниця для спраглих», «Вечір на Івана Купала», «Білий птах з чорною ознакою», «Всупереч усьому» Ю. Ілленка, «Совість» В. Денисенка, «Комісари», «Іду до тебе» М. Мащенко, «Пропала грамота» Б. Івченка, «Пізнай себе» Р. Сергієнка (вийшли в 1964 – 1973 роках) і «Вавилон ХХ» І.Миколайчука (1979). П'ять із чотирнадцяти було заборонено і вони побачили світ наприкінці 1980-х.

Термін "поетичне кіно" досі є поняттям, яке має досить хистку репутацію серед громадськості, оскільки у деяких з'являються питання щодо цього, а у інших і зовсім заперечення. Через те, що термін "українське поетичне кіно" претендує на автономність і становлення художнім явищем, з його приводу ведуться вічні дискусії. "Кінословник" (Москва, 1986) говорить про те, що, звичайно, В СРСР поетичне кіно як самостійну течію не визнали, проте заборонили. Оксфордський словник кіно так взагалі говорить про термін, як про протест проти догм соцреалізму. І не дивлячись на деяке невизнання поняття українського поетичного кінематографу, воно існує і його у своїх наочних роботах активно використовують практики кінематографу, а так само теоретики кіно.

Одним із перших, хто демонстрував «поетичність» у своїх фільмах був О.Довженко. Більшість його робіт несли відбиток ментальних національних рис та тісний зв'язок з фольклорними коріннями: «Сумка дипкур'єра» (1927), «Звенигора» (1927), «Арсенал» (1928), «Земля» (1930), «Іван» (1932),

«Аэроград» (1935), «Щорс» (1939), «Мічурин» (1948) та ін. наскрізь пронизані поетичністю. Творчість О.Довженка стала предтечею формування феномену українського поетичного кіно як унікального мистецького явища.

Остаточно цей феномен сформувався у 60-70 роки на тлі політичних подій нашої держави. «Поетичне кіно» втілило собою духовне піднесення «відлиги». Режисери 60-70-х рр. намагалися привернути увагу до трагічної для українського народу втрати етнічного коріння, що відбувалася під впливом деградації українського села, національного характеру в умовах тоталітаризму та промислового буму в Україні. Проте політика Радянського Союзу суперечила національним ідеям українського поетичного кіно. У роки «застою» воно було визнане архаїчним та відірваним від життя, а задля витіснення зайвого патріотизму почалося активне переслідування українських режисерів. Через ідеологічну цензуру заборонили до показу такі українські кінострічки, як: «Совість» В.Денисенка, «Довгі проводи» К. Муратової, «Вечір на Івана Купала» та «Білий птах з чорною ознакою» Ю. Іллєнка та ін.

У 90-ті роки навіть була спроба відродити фольклорне кіно, на що безпосередньо вплинув статус України, яка стала незалежною. З'явилися кінорежисери, які піднімали різноманітні архіви для того щоб дати друге дихання українському національному кінематографу в рамках поетичного кіно.

Найбільш яскравим представником українського поетичного кінематографу став С. Параджанов. Він був один з тих, хто адаптував прасвідомість до кінообразу, знайшовши йому адекватне втілення та порушивши кордони пізнаваного. Його творчість стала синтезом фольклорних мотивів у кіномистецтві та рішучого експериментального режисерського стилю.

У сучасному кіномистецтві, з впровадженням технологій, графіки і фантастичних сюжетів, спецефектів тощо, фільмам, що несуть своєрідність національного характеру, поетичність та фольклорні мотиви, дуже складно залишатися на плаву.

Сьогодні прогнозувати рівень українського кіномистецтва в бурхливому морі культурних подій складно. Але, нам здається, що однією з істотних передумов подолання кризи, кращого розуміння самих себе, своєї культури є поглиблене вивчення українського кіномистецтва від витоків до сьогодення, дослідження основних надбань та творчості видатних кіномитців, таких як, наприклад, Сергій Параджанов, яке здатне стати відправною точкою для пошуку нових орієнтирів, пов'язаних з перспективою розвитку вітчизняної кінематографії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамян Л. Символ и ритуал в структуре фильма: заметки о поэтике Параджанова / Питтсбург, 1994 – Ереван, 2002. – 36 с.
2. Астафьева Л. А. Роль фольклора в кино / Л. Астафьева – М. 1996.
3. Астриук Александр. Рождение нового Авангарда / «Киноведческие записки» №104, 2013.
4. Базян Лилит. Сергей Параджанов. Исповедь / СПб.: Азбука, 2001.
5. Байбурин А. К. Ритуал в традиционной культуре. / А. Байбурин – СПб.: Наука, 1993 – с. 253
6. Бурнос Тарас. «Параджанов» – жизнь без границ / Культура, 2013.
Режим доступа: <https://www.golos-ameriki.ru/a/tb-paradzhanov-ukraine/1762129.html>
7. Грабович Г. До історії української літератури: Дослідження, есе, полеміка. – К., 1997. – С. 23-33
8. Грабович Г. Поет як міфотворець. – К.: Критика, 1998. – 206 с.
9. Грабович Г. Функції жанру і стилю // Записки Наукового товариства імені Тараса Шевченка. Том ССХХІ. – Львів, 1990.
10. Григорян Л.Р. Параджанов. – М.: Молодая гвардия, 2011. — 318 с.
11. Гершевська Б. З історії культури кіно у Львові 1918-1939 рр. [Текст] І Барбара Гершевська; пер. з польськ. – Львів: Незалежний культурологічний журнал «І», 2GG4. – 98 с.
12. Демещенко В. Творчі пошуки видатного українського режисера Сергія Параджанова // Мистецтвознавство. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв № 2, 2015. – 101 с.
13. Для генія бути – це діяти! – 2018. Режим доступу: <https://ukraineartnews.com>
14. Жукова А. Є. Українське радянське кіномистецтво: 1917-1929/ А. Є. Жукова, Г. В. Журов. – К.: Видавництво АН УРСР, 1959. – 144 с.

15. Журов, Г. В. З минулого кіно на Україні: 1896–1917 / АН УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії. – К.: Видавництво АН УРСР, 1959. – 148 с.
16. Затикян Магдаліна. О Параджанове на англійском / 2014. – с. 4
17. Исаев В. Архетип эстета в дискурсах повествователя и лирического героя А. Мариенгофа 1920-х годов / Вестник РУДН, серия Литературоведение. Журналистика, 2015. – с. 17
18. История украинского кинематографа. Режим доступа: <https://film.ua/ru/shootinginukraine/history>
19. Кіно-Театр / засн.: Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія» за участі М-ва культури і туризму України. – К., 1996 (журнал).
20. Клер Р. Размышления о киноискусстве / Р. Клер. – М., 1958. – 229 с.
21. Короткова Светлана. Год Параджанова / 1999. Режим доступа: https://zn.ua/CULTURE/god_paradzhanova.html
22. Корчинский Александр. Вся правда о судимостях Параджанова / Газета «Сегодня», 2008. Режим доступа: <https://www.segodnya.ua/ukraine/vcja-pravda-o-cudimostjakh-paradzhanova.html>
23. Корчинский Александр. Вся правда о судимостях Сергея Параджанова / Газета «Сегодня», 2008. Режим доступа: <https://www.segodnya.ua/ukraine/vcja-pravda-o-cudimostjakh-serheja-paradzhanova.html>
24. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість Навчальний посібник / К.: Знання-Прес, 2006.- 591 с.
25. Маковець І. Традиції та новаторство в режисурі фольклорного видовища / І. Маковець // Сучасні проблеми художньої освіти в Україні. –2015. - Вип. 10. - С. 72-76.
26. Медианяня. Украинское поэтическое кино. Младенец умер не родившись. – 2011. Режим доступа: <https://mediananny.com/reportazhi/16683/>
27. Миславський В. Н. Кінословник: Терміни, визначення, жаргонізми. – Харків, 2007. – 328 с.

28. Мунипов Алексей. Цвет граната: мир Параджанова в 23 главах. / 2014. Режим доступа: <https://daily.afisha.ru/archive/vozduh/cinema/cvet-granata-mir-paradzhanova-v-23-glavah/>
29. Нариси з історії кіномистецтва України, Л. Брюховецька / Київ «Інтертехнологія» – 2006. – 872 с.
30. Неклюдов С. Фольклорніе традиции современного города. / С. Неклюдов. – М.: Российский государственный гуманитарный университет, 2003. – 736 с.
31. Новиков Ю. Кино Украины / Ю. Новиков. – М., 1982. – 241 с.
32. Пазолини П.П. Поэтическое кино // Строение фильма. Отв.ред. К.Разлогов. – М.: 1984.
33. Параджанов С. Исповедь / СПб.: Азбука, 2001. – 654 с.
34. Параджанов С. Коллаж на фоне автопортрета. – М.: Деком, 2008. – С.9
35. Петрова А. «Если художнику не верят после сорока, то ему не поверят и на том свете...» / 1994, № 4 (82)
36. Пропп А. Морфология волшебной сказки., Москва Лабиринт – 1998, С.13.
37. Руснак І.Є. Український фольклор. 2-ге видання, стереотипне («Академія»), 2010. – 304 с.
38. Сборник статей. Экранный мир Сергея Параджанова / Сост. Ю. Морозов / К.: Дух і Літера, 2013. – 332 с.
39. Силади Акош. Параджанов и Тарковский. Параллельные смертописания. / «Киноведческие записки» №100, 2012. – с. 9
40. Скуба Вікторія. «Тени забытых предков» через 45 лет / Газета №165, 2010
41. Скуратівський В. Екранні мистецтва у соціокультурних процесах ХХ ст. / В. Скуратівський. – Київ, 1997. – Т.1. – 224 с.; Т.2. – 240 с.
42. Тарковский А. Запечатленное время. Архивы, документы, воспоминания. М.: Эксмо-пресс, 2002. С. 155-184, 223-233.
43. Тримбач С. Газета №1. Рубрика: Культура – 2014.

44. Тримбач С. Трансформації національної міфології: О. Довженко та кіношістдесятники / 2010. – с. 11
45. Трошин А.С. История отечественного кино. Хрестоматия / А.С. Трошин – М.: «Канон» РООИ «Реабилитация», 2011.— 672 с.
46. Фрейлих С.И. Михаил Ромм. Исповедь кинорежиссера Киносценарий. – М.: Искусство, 1988. — 87 с.
47. Фрейлих С. И. Теория кино: от Эйзенштейна до Тарковского / С. И. Фрейлих. – М., 1992. – 314 с.
48. Хазан Любовь. Тень незабытого предка / Бульвар гордона №51, 2013
49. Хазан Любовь. Тени незабытых предков / Бульвар гордона №51, 2013
50. Шимон А. Странички из истории кино на Украине / А. Шимон. – Киев, 1963. – 352 с.
51. Шупик О. Б. Становлення українського радянського кінознавства. – К., 1977
52. Эйхенбаум Б. М., Копылова Роза. Поэтика кино / Российский институт истории искусств, 2001 – 261с.
53. Юрченко Е. Зачарованное кино Олександра Довженко. – 2014 . Режим доступу: <https://kr.ua/culture/469462-zacharovannoe-kyno-aleksandra-dovzhenko>
54. Як Довженко став сенсацією у світовому кінематографі. Режим доступу: <http://ukrainemiroff.com>